

Gazda László csángó helytörténeti lexikona¹

Ízig-vérig honismereti kiadványként köszönhetjük Gazda László, nemrég elhunyt sepsiszentgyörgyi tanár csángó helytörténeti lexikonát. Hiszen napjainkban, amikor a moldvai csángómagyarokkal foglalkozó könyvek között ritka az olyan, amelyik nem a már megjelenteket kérődzi újra, s nem is kiagyalt – olykor légből kapott – elméletek állításával vagy cáfolatával foglalkozik, nagy öröm, ha friss feltárásból való nemes ércre bukkanunk. Ilyen a hosszú évek szorgalmas munkájának betakarítása közben, 2007-ben elhunyt Gazda László imponáló terjedelmű könyve, amely több mint ezer oldalon veszi számba a moldvai római katolikus csángók magyarságának gyökereit, törzsét és virágait. Korábbi munkájában (GAZDA L. 2005. 512.) feldolgozott 34-gyel szemben most 290 moldvai település magyarságáról ad számot ez a három kötet, a Románvásár fölötti Acélfalvától a Mojnest melletti Zemesig. Néhány ki is maradt, mint például a Gyimes szomszédságában lévő Kostelek. A szerző nem statikusan, hanem térbeli és időbeli változásában értelmezi a *történelmi Moldvát*, sőt ott van a számba vett falvak között Bukovina egykori öt székely települése (Andrásfalva, Fogadjisten, Hadikfalva, Istensegíts és Józseffalva), valamint a Besszarábiába eső Csöbörcsök (de hiányzik Kisjenő-Kisinyov, Őrhely-Orhei és a többi); itt vannak az I. világháború utáni földosztásokkal Dobrudzsába került csángó kirajzások, és szerepel számos olyan falu is, amelyek egykori magyar lakosságát a török és a tatár hordák vagy a román egyházi és világi adminisztráció kipusztította.

Hatalmas mennyiségű anyagot tartalmaz tehát a három kötet. Gazda tanár úr egy-egy helytörténeti szócikk esetében a településeket először a térképen helyezi el, aztán természetföldrajzi leírásukkal a tájban: ismerteti domborzati viszonyaikat, geológiai múltjukat, talajadottságaikat. Ezután rátér nevük eredetére, ahol máris meggyűlik a baja a román forrásokkal, amelyek nagy súlyt fektetnek arra, hogy minden magyar névadású településről megkíséreljék bebizonyítani: az bizony román, s minél kevésbé az, annál nagyobb az igyekezet. Forrófalváról például megkockáztatja egy – neve szerint magyar eredetű – egyházi szerző, hogy az a román nyelvben

¹ Gazda László: *Csángómagyar falvak I–III*. Nap Kiadó. Bp. 2009–2011.

a cigányok gúnyolására használt szóból ered (GABOR 1996. 96.), noha a kifejezést a román szótárak nem ismerik, a községben pedig soha nem élt cigány közösség. Gazda László toleranciáját mutatja, hogy az ilyen és hasonló esetekben megmutatja a dolgoknak nemcsak a színét, hanem a fonákját is.

Ez után következnek a település történetére vonatkozó adatok. A szerző általában a kronológiai rendet követi, hiszen a források jellege, gyér száma és esetlegessége miatt még „mini-monográfiák” készítésére sem vállalkozhatott, pedig – mint számos esetben kiderül – hajlama és készsége meg lett volna rá. Csakhogy a Sepsiszentgyörgyön tanárkodó, majd nyugdíjaskodó Gazda Lászlónak ezen a terepen csak nagyon korlátozottan álltak rendelkezésére az anyaggyűjtéshez szükséges lehetőségek. Hiába élnek hat évtizede egy országban, erdélyi magyarnak ma sem könnyű hozzájutnia a moldvai levéltárak anyagához, a jászvásári katolikus püspökségen és a plébániákon őrzött dokumentumokat pedig hét lakat alatt tartják, amire meg is van minden okuk. Azokból ugyanis fel lehet(ne) tárnai a maga valóságában a moldvai csángómagyar települések keletkezésének körülményeit, migrációs jelenségeit; az anyakönyvekből a névadási, keresztelési, házassági, temetkezési szokásokat; a *historia domus*okból (ha van ilyen, és miért ne lenne?) megismerhető volna a falu krónikája, a templom és az egyházközség létesítésének, átszentelésének körülményei, és még számos olyan ismeret, aminek eltitkolására mindent elkövet a moldvai római katolikus klérus. Hiszen még abból a tucatnyi falumonográfiából, ami az utóbbi években állami és egyházi kiadóknál megjelent egy-egy csángó településről, sem sikerült kigyomlálni múltjuk minden magyar emlékét. Különösen LAHOVARI és társai (1898–1902), aztán Iosif GABOR (1996. 96.), valamint a magyarok iránti elfogultsággal aligha vádolható Nicolae IORGA (1972) munkáiban találunk meglepően őszinte adatokat, olykor szavakat, mondatokat, sőt hosszabb leírásokat is a moldvai csángók magyar voltáról, magyar történelméről. Sőt, a jászvásári püspökség által kiadott *Lumina Creștinului* című havilap – ami újabban az interneten is olvasható² – legtöbb számában is található egy-egy moldvai katolikus település jól-rosszul megírt, dióhéjnyi története. Jórészt ezekből, továbbá a csángó falvak néptanácsainál kapott kézira-

² <http://www.ercis.ro/lumina/>

tos falutörténetekből gyűjtötte össze Gazda László gondos, aprólékos munkával a történeti tár anyagát. A Lahovari *Nagy Földrajzi Szótárán* kívül felhasználta az annak előmunkálatai során készült, szám szerint 12 *megyei földrajzi szótárak* adatait is, amelyek egy-egy településről sok esetben részletesebb anyagot közölnek, mint az összedolgozott „marele dictionar”, vagyis a „nagy” szótár. Ehhez járulnak még az 1970-es években, helyszíni tapasztalatok során szerzett személyes ismeretek, benyomások, amik árnyalják az írott forrásokból, statisztikákból származó képet, otthonossá teszik a moldvai magyar vonatkozású települések történeti tárát.

A falvakról, községekről, városokról szóló történelmi ismertetés – nagyjából időrendben –, kiterjed a korai okleveles említésekre, majd következnek a lélekszámra, a vallási és az etnikai viszonyokra, a település nyelvi állapotára (nyelvjárás, családnevek, helynevek), lakosságának foglalkozására vonatkozó adatok, határának művelési ágak szerinti megoszlása, a termesztett növények aránya, a tartott állatok fajtái, a falukép, a településszerkezet, az említésre méltó középületek, az iparosítás jelenségei. Kiterjed tehát úgyszólván mindenre, amit a szerző rendelkezésére álló forrásanyagból össze lehetett szedni.

Gazda László könyvének fő értékét a korlátozott lehetőségek ellenére is a mindeddig használatlan, sőt részben ismeretlen források összegyűjtése, feltárása jelenti, amiknek legfontosabb hozadékát beépítette helytörténeti lexikonjába. Ezeknek a forrásoknak túlnyomó része román nyelvű, ami a moldvai magyarok történelmével foglalkozók többsége számára jórészt hozzáférhetetlen, így a román nyelv birtokában lévő szerző három kötet nagy szolgálatot tesz a csángó művelődéstörténet magyar kutatóinak. Persze nem könnyű a szinte véletlenszerűen összeálló anyagot egységes szöveggé gyúrni, hiszen a moldvai csángómagyarok „helytörténeti kutatója” számára nemigen van más lehetőség, mint hogy a már megjelent gyűjteményes munkákból, az elszórt, sokszor ellenőrizetlen, alkalmi közlésekből – kényszerű „puzzle játékosként” – próbálja összerakni egy-egy település múltjának mozaikképét, ám Gazda László ezzel a feladattal is igyekezett megbirkózni. Tehát itt elsősorban a szerző számára hozzáférhető források köre, tartalma és minősége határozza meg a településekről bemutatott kép részletgazdagságát és élességét.

A forráskritika, a különböző helyekről származó, alkalmanként egymásnak ellentmondó adatok összevetésének, hitelesítésének lehetetlen-

sége miatt azonban az ilyesfajta kronológia olykor veszélyekkel jár. Nemcsak a történések folyamatossága törik meg számtalanszor, de előfordul, hogy egymás mellé kerülnek a különböző jelentőségű és megbízhatóságú vagy éppen egymásnak ellentmondó információk. Tekintettel azonban a csángó településekre vonatkozó adatok ritka és hiányos voltára, úgy kell tekintenünk erre a három kötetre, mint Fényes Elek és Pesty Frigyes 19. század közepén megjelent hatalmas méretű, és – nem az eredményt, hanem módszerét tekintve – hasonlóképpen szedett-vedett országleírásaira, amikor is az összegyűjtött és közölt anyag értéke és jelentősége az idő múlásával együtt éppen úgy növekszik majd, mint amazoké azóta.

Ezen kívül nyomatékosan hangsúlyozni kell a *Csángómagyar falvak* három kötetének még egy lényeges elemét, ami a könyv műfajából adódik. A honismereti mozgalomban évtizedek óta ismert gondolat, hogy a helytörténet bizonyos esetekben sokkal tisztességesebb műfaj, mint a köztörténet. Már szovjet hódoltság idejében felismertük és lehetőségeink szerint hangoztattuk is, hogy a helytörténeti munkák konkrét helyekhez való kötődésük miatt sokkal kevésbé prostituálódtak, kevésbé vannak kitéve a különféle – elsősorban természetesen a marxista – ideológiák mellébeszélő, tényeket elfedő, sőt meghamisító hatásának, mint a köztörténet. Az úgynevezett marxista történelem ugyanis végletekig leegyszerűsített, egyoldalú, hazugságban pácolt szövegei helyett a térségekhez, településekhez vagy még kisebb egységekhez kötődő helytörténeti munkák már természetüknél fogva is tárgyyszerűbbek és tényszerűbbek, s ha mégsem: jobban kilóg a mellébeszélés lólába, sokkal inkább elválnak benne az a bizonyos fekália – a májtól. Azt hiszem, ez az értékrend szinte tökéletesen ráillik a moldvai csángómagyarok történelmével foglalkozó, „többségi” szemléletet tükröző állami és egyházi kiadványokra, ahol a marxizmushoz hasonlóan talajtalan történelmi ideológia is általában a köztörténethez hasonlító műfajú írásokban³ érhető tetten. Ezzel szemben az egy-egy településsel foglalkozó monográfiákban az általános típuszöveg mellett – amiben a csángómagyarokat románnak, sőt (*horribile dictu!*) dák eredetűnek nyilvánítják – mindig találunk magyar helyneveket, családneveket, olvashatunk a falu magyarságát jelző népszokásokról, s egyéb, akár őszintének is tekinthető jelenségről. Mert minél konkrétabbak az adatok, annál inkább

³ Két legkirívóbb példája PAL (1942), valamint a MÁRTINÁŞ (1985), de számos hasonló szemléletben pácolt kiadványt sorolhatnánk.

feltárják a valóságot, Gazda László könyve pedig ízig-vérig helytörténeti munka. Azzá teszik nemcsak a településekről lexikonszerűen közölt, gondosan adatolt szócikkek, de a szöveget illusztráló, Tánczos Vilmostól és a szerzőtől való fényképek is, köztük számos magyar feliratú keresztéről, harangról. Mindezt erősíti dr. Gazda Klárának a könyv *Utószavában* közölt, a moldvai Jugánból Erdélybe származott csángó asszony identitásának összetettségét bemutató, részletekben gazdag esettanulmánya.

Biztos vagyok benne, hogy ha majd – előbb-utóbb – sor kerül a moldvai csángómagyarok történelmének átfogó, széles forráskörre és forráskritikára alapozott feldolgozására, Gazda László munkájának olyan szerepe lesz benne, mint az égre törő hegycsúcsok meghódítói számára a középső régióban létesített, s a továbbhaladást megkönnyítő bázistáboroknak.

